

L-am cunoscut pe istoricul David Prodan

Se știe că istoricul David Prodan s-a revendicat mereu *“arhivar”* și *“bibliotecar”*. Modestia aparentă a acestor profesii nu are nimic în comun cu valoarea lor reală. Și știa aceasta. *“Meseria mea e cea de arhivist, din anul III de studenție”* spunea, studenție a cărei boemă a fost cea a iernilor fără foc în sobă, a gazdelor itinerante, a meditațiilor în schimbul banului de buzunar și a lucrului în Arhivele Statului. *“Mi-a fost greu să renunț la ea, chiar în schimbul profesorului la Universitate. Arhiva istorică... o parte din viața mea, o parte esențială. Am fost legat de ea fie conducând-o, fie beneficiind de sursele ei inepuizabile de domeniu specialității mele”*. *“Am învățat istorie de la materialul documentar. Siguranța muncii mele se întemeiază pe științele auxiliare ale istoriei. Ele sunt uneltele din atelierul meu de lucru. Să știi mă copile, că eu în ceea ce am făcut am fost un cărămidar. Marii sculptori ai goticului au fost pietrari, fără școala de belle-arte. Și, bagi de samă, din munca pietrarului a ieșit catedrala gotică”*. Făcându-și mulți ani ucenicia istorică în aceste profesii a rămas atașat lor toată viața, precum instituțiilor și rosturilor lor.

Câțiva dintre bibliotecari l-au ajutat pe istoric în zidăria operei sale, în corvoada din șantierul lucrului zilnic. Acele, de-acum faimoase, 13.000 de pagini scrise de Dânsul au trecut cel puțin de trei ori prin litera mașinii de scris. Ne-a cerut s-o facem în timpul nostru liber, iar munca nu ne-a rămas nerecompensată (dintr-un buget de pensionar!).

Detesta acea mentalitate colhoznică ce se practică și pe la noi, în știință; munca unor colective întregi de specialiști devenea proprietatea intelectuală a șefului. David Prodan a lucrat singur o operă monumentală. Câțiva dintre noi ne-am bucurat de prietenia Profesorului. Colbul de aur al înțelepciunii sale s-a așezat peste spiritele și sufletele noastre, înobilându-le.

Câțiva dintre noi i-am fost devotați. Eram poftiți în *“agora prodaniană”* din Strada Mică nr. 1, unde, mai ales în ultimii zece ani de viață, își îngăduia bucuria *“să schimbe o vorbă”* cu istorici și oameni de literă, filosofi, poeți, artiști, muzicieni, etc., din Cluj, București, Iași, Rohia și de peste hotare, mai ales la aniversă-

rile de naștere din 13 martie. După vârsta de 80 de ani, socotea un dar ceresc aceste bucurii.

De prin 1975, Academicianul făcea parte din viața noastră cea de toate zilele, la Biblioteca Academiei, în clădirea nouă. Prezența sa silențioasă, retrasă în camera de lucru încărcată cu *“hârtii”* și documente, ne dădea sentimentul armoniei coabitării câmpiei cu vecinătatea muntelui. Vedeam în El un simbol al dăinuirii noastre la masa de scris a istoriei. Unde era personajul de legendă studențească, profesorul auster, inflexibil, de care nu se trece la examen cu o istorie recitată, numai cu una gândită temeinic. Dincolo de rigorile creației istorice și ale responsabilității față de formarea tinerilor istorici, D. Prodan, omul de toate zilele, ducea dorul oamenilor. Mai ales în anii senectuții, în care l-am cunoscut. Era deschis spre oameni, foarte modest în manifestări, desăvârșit de onest în relațiile de muncă. Începând cu portarul, care închidea poarta zilnic la ora 21⁰⁰, după ultimul ei lucrător, Academicianul și continuând cu artizanii cărților sale (bibliotecari, traducători, editori, tipografi, etc.), pentru toți, pentru munca lor avea un sentiment și un gest de grație. Mesele cu tipografii erau lege, după fiecare carte ieșită din tipografie. Darul, la El, nu era niciodată un gest frivol. Era omagiuul muncii, trebuia să-l meriți. Doar florile, ele omagiau altceva. Frumusețea și eternul feminin.

În zilele când tăcerile sale prelungi erau semn de mari combustii interne, exprima puțin sau deloc ceea ce nu merita exprimat. Judecățile sale erau scurte, tăiate perfect și după ce le enunța rupea brusc firul discuției făcându-te să înțelegi că nu mai e nimic de spus. Te trezeai cu *“un noroc bun”* sec și-l vedeai depărtându-se. În zilele de sărbătoare, stimulat de dragostea și prețuirea celor din jur, spontaneitatea discursului său oral era strălucitoare. Curgea în fluviu înțelepciunea. Cât eram de uimiți în admirația noastră și cât de fericiți să-l ascultăm, să-i sorbim vorbele.

De la o vreme m-am simțit ispitită să notez cugetările sale, culesc în cursul anilor din convorbirile obișnuite ce le purtam împreună. Era de neiertat să le las în risipire. Îmi păreau *“apa*

vie a basmelor” ce te putea scoate din mare necaz, chiar din moarte. Îmi dădeam seama de extraordinara cursivitate orală a discursului său plin de aforisme și maxime, colorat uneori cu snoave cu tâlc. Ce alimenta această spontaneitate orală? Cu siguranță spiritul reflexiv, ce distila în tăcere și singurătate, esențe istorice, concentrate de înțelepciune. Am convingerea fermă că, într-o zi, toată gândirea prodaniană va circula esențializată în aforismele și cugetările sale, rămase în opera sa și în consemnările orale.

În câmpul culturii istorice, manifestarea feluritelor anomalii devenea un fenomen grav, nociv, în anii postbelici ca și în cei de dictatură ceaușistă. Suferea în tot acest timp de lipsa spiritului critic în cultură, de lipsa criticii sănătoase a textelor, a lucrărilor. *“Există un singur punct de vedere în toate domeniile - spunea - de la vârful piramidei. Catastrofal, paranoic. Azi, aceeași paranoia colectivă. Se judecă cu pasiunile politice, istoria. N-au ce căuta în știință pasiunile politice”*. Pentru David Prodan, rațiunea criticii este vitală într-o cultură. Ea curăță locul, stârpește buruieni și tăciuni paraziți. Asigură sănătatea acestei culturi, mântuind-o de bălării și de mirosul greu al bălții stătute. Actul critic identifică valorile, le asigură vitalitatea prin formularea judecăților de valoare, cu autoritate profesională și conduită etică. Nu se poate lipsi de vigoarea afirmației și cea a negației. În nici un caz nu era pentru critica inflamată, febrilă, ci numai pentru cea sănătoasă, dreaptă. Nici pentru trecerea în tăcere a minciunii, a imposturii. *“Dumnezeule Doamne, să taci ca să nu-l superi pe impostor(!). Cine a mai auzit de una ca asta?”*. *“O critică falsă, călduță are metehne morale, vine din incompetență. N-are perspectivă nici istorică, nici filosofică, să știi asta”*.

Nefiind binecuvântat cu proprii copii și constrâns să se despartă prematur de tineretul universitar, prin pensionare, și-a dorit mereu tineretul prin preajmă. Nu l-a avut, însă i s-a adresat adesea. Nouă, care-l aveam în preajmă ne purta de grijă. Ne îndemna să ne dăm doctoratele, *“să nu dormim ca paznicul lângă comoară”*. Avertizându-ne de capcanele ucenicilor noastre, de disparere în prea multe teme, direcții atrăgătoare, spunea: *“De la o ariumită vreme nu ne mai șade bine atotștiința. E dovadă de necunoaștere. Înseamnă că n-ai ajuns la un control deplin al științei tale. Nu s-a sedimentat. Să renunți la atotștiință, la tot felul de subiecte ce se pierd în această baltă mare, publicistica*

științifică. Să înveți să selectezi, să te sintetizezi la subiecte mai mari și puține. Poate să fie și unul. Și încă ceva, trebuie să te deprinzi să gândești cu mintea ta, nu cu a altora. Să gândești la mintea omului aceasta înseamnă - rațional, limpede și fără echivoc. Pentru izvoarele cercetării, ne sfătuim - cine merge la izvor, nu trebuie să meargă la ulcior”.

În decembrie 1989 a urmărit zi și noapte Revoluția română la televizor. *“Am fost preocupat să nu plec, până nu văd sfârșitul... «dictaturii ceaușiste»”* spunea profesorul. *“Mă surprinde pentru prima dată în istorie, tineretul. E conformist. Mișcările tineresti care au făcut Garda de Fier, fascismul, comunismul au fost mereu non-conformiste. Am fost pornit împotriva tineretului. Acum mi-a pus inima la loc. S-a-nțâmpnat istoricește, normal. Nu e anomalie. Tineretului român îi doresc să crească în cultul prestigiului valorilor românești trecute”*.

“- Să știți, Domnule Profesor, că lumea istorică și ceilalți așteaptă acum un semn de la Dumneavoastră, cuvântul Magistrului. Opinia publică este derutată de efectele libertăților democratice, de anarhia în care ne-au aruncat. Ce să poți înțelege la mintea omului cum spuneiți, citind gazetele și ascultând televizorul - despre Revoluția română sau evenimentele de la Târgu Mureș din martie 1990, de pildă.

- Da, poporul român nu e pregătit pentru așa ceva. Democrația e greu lucru de însușit. Eu sunt istoric. Istoria vine în urma evenimentelor: Eu nu-mi pot permite să am păreri, fiindcă nu le văd istoricește, încă. Mai trebuie să treacă timp. Revoluțiile nu se judecă ca delict penal. Cine a judecat pe revoluționarii Revoluției franceze?”

“Gazetarii? Se cred mai deștepți decât istoria și evidența ei. Nu se poate face istorie la nivel gazetăresc. Nu se poate vorbi de Antonescu la nivel gazetăresc. A fost cea mai bună administrație din toată istoria noastră. Am fi fericiți să-l avem astăzi. Scrisul istoric e altul decât scrisul revuistic, mă copile, chiar când e vorba de reviste de ținută. Darămi-te să te cobori la nivelul gazetăresc. Amestecat în balta asta mare, totul e zadarnic. Nu te mai auzi, orice ai spune”.

De aceea a refuzat constant acest tip de scris și în partea comunistă și în cea postrevoluționară. La fel și interviurile. Era foarte îngrijorat și suferea constatând echivocurile politicianiste ale *“noii noastre libertăți”*, o anume slăbire/aburire a coeziunii naționale în numele

democrației și al drepturilor omului - cât a apucat să vadă până în 1992.

“După atâta istorie, după o mie de ani de somnolență națională, idealismul, bâjbâiala și lașitatea sunt inadmisibile. Vezi, veacul XVIII și XIX au fost treze. Militantismul momentului Supplex și mesianismul luminismului românesc aveau substanță. Cei din veacul al XIX-lea au înțeles mai bine să lupte pentru destinul unui popor. În numele acestei voințe poți sacrifica orice, absolut orice. Nu există altă etică în afară de etica sacrificiului. Cei din veacul al XVIII-lea și al XIX-lea n-au dezertat de la munca creatoare, n-au dezertat din istorie. Astăzi nu avem nevoie atât de savanți cât de cercetare”.

Nu putem admite nici o sustragere de la postulatele noastre istorice, care *“nu se discută, nu se negociază, se afirmă. Răspicat. Adevărurile noastre fundamentale, ideile cheie ale poporului român - să crezi în ele ca în Christos. Să ții orbește de ele”.* Unul din acestea e Transilvania. *“Transilvania e cheia statului național unitar. Fără Transilvania nu se poate închipui existența Statului unitar român, nici viitorul lui. Transilvania nu e numai poveste. De aici a pornit daco-românismul”.*

Se știe că David Prodan a cutezat să spună tot adevărul în istorie. El a fundamentat direcția națională prin acțiunea lui Inochentie Micu și mișcarea Supplex-ului. A întregit apoi imaginea ființei istorice a românilor prin impunerea dimensiunilor muncii ca factor de civilizație, în toate lucrările închinat muncii, epopeii Ardealului iobăgit. Cu munca de trei secole și jumătate a românilor s-au cumpărat toate valorile culturale ale Transilvaniei. Astfel, *“Legea naționalizării din 1948, cu referință specială la bunurile culturale ale Transilvaniei, făcea un act de dreptate vechii nedreptăți istorice. Nu e «lege comunistă», spunea cum se grăbesc politicienii de azi s-o califice din lașitate istorică”.*

Ca martor al politicii primilor ani de după 1989, de la care aștepta un constructivism pozitiv al țării, lasă câteva întrebări grave, la care n-a apucat să primească răspunsuri până a trăit. *“Politica noastră de azi? Aruncă din covată apa, cu copil cu tot. Ne tratează cum își trata sasul cânele. Îi tăia coada, în fiecare zi câte o bucată. «Da ce faci jupâne, de ce nu i-o tai deodată», întreabă românul. Sasul, milos: «M-am gândit să-l doară mai puțin». O politică de stat fără recensământ clar și științific? Un guvern să tolereze mai departe această debandadă economică? Slăbiciuni scundaloase!”*

Ce prețuia mai mult la oameni. Înainte de toate, devotamentul. Era semnul unei înalte relații spirituale între oameni. Cu cât atașament vorbea de Nicolae Iorga, cu cât evlavie de Ion Chinezu, Vasile Băncilă; cu cât frățietate despre I.D. Sârbu ș.a. În fața devotamentului se emoționa și cuprindeai pe chipul său o smerenie, foarte rară, poate singura religiozitate pe care o trăia în afara religiozității muncii și cea a muzicii.

La aniversarea celor 85 de ani ai săi, m-am făcut zob să-l pot aduce în casă pe Dumitru Fărcaș cu taragotul lui. Lucru aventuros când te mișcai pe un teren neprevăzut din partea boemului rapsod. Dar am reușit. Casa din Strada Mică s-a umplut de toată muzica ce putea s-o încapă. Efectul a fost devastator... tremura... de bucurie, de fericire... Când rapsodul nu cânta, îl ținea strâns de mână cu o îngrijorare copilărească. Nu-l pierdea din ochi, parcă păzea o nălucă. Și povesteau, și povesteau fără încetare. De-ale satului, de-ale lumii, de-ale cântecului, de parcă ar fi fost doar ei doi în încăpere. O singură dată l-am mai văzut pe Profesor așa de emoționat. Lucra la Horea. Într-o după-masă de primăvară, în liniștea cârtilor, vorbind de câte-toate, a prins să mă întrebe iscoditor dacă iubesc muzica noastră populară, dacă știu ce este o *“trișcă”*. I-am răspuns afirmativ, doar și eu vin din lumea satului. *“De unde?”*, m-a întrebat. *“Din Toplița”* i-am răspuns. *“Din Toplița? Acolo am mulți prieteni, de prin 1785! Pe Stoian, Dușa, Vulcan, Ciobotea, Pui, Zbârcea, Buruș, Zbanca îi știi?”* *“Cum să nu? Sunt neamurile mele”*. Bucuros de regăsirea unei nepoate de-a iobagilor lui Bornemiza, Teleki, Banffy, Kemeny, Bethlen și ceilalți, zise: *“Acolo bărbații-s ca brazii și fetele ca un steag de frumoase. Da. Plutașii de pe Mureș, îi cunosc bine”*. Apoi întreabă brusc: *“Ai vrea să-ți cânt ceva la fluier?”* Fără să mai aștepte vreun răspuns, descuie sertarul din mijloc al mesei de scris și scoase, într-adevăr, un fluier. *“Să știi că am exersat în primăvara asta, să mă prezint bine”*.

Eu, mai mult m-am speriat de Academicianul care cânta la fluier. Emoția aceea adâncă și pură, căreia i se lăsase în voie, religiozitatea doințului, parcă nu erau pentru urechi pământeste.

Stingherită, mi-am retezat cu ingratitudine bucuria rezonanței. O fac acum domnule Profesor, când pot primi cu detașare darul pe care mi l-ai făcut. Și când înțeleg cuvintele ce le rosteați ascultând-o pe Maria Tănase,

Lucreția Ciobanu sau Dumitru Fărcaș - *"doinele noastre, rugile noastre"*.

Cu altă ocazie m-a întrebat, *"Ai citit Supplex-ul? Să-l citești, că te întreb"*. M-am și executat în săptămânile următoare cu creionul în mână și cu toată atenția. Ce revelație! M-a testat, într-adevăr, discutând, mi-a spus și povestea particulară a nașterii acestei cărți, primejdiile și riscurile existențiale prin care a trecut. La împlinirea a 200 de ani de la nașterea acestui text fundamental al istoriografiei ardeleni, Supplex-ul, m-am învrednicit să scriu despre cartea istoricului D. Prodan, o carte de căpătâi a românilor, una din primele zece cărți ale patrimoniului național cultural³. *"E una din cele mai bine scrise despre Supplex"*, mi-a spus simplu. Nu-mi venea să-mi cred urechilor. Trecusem abia acum un examen foarte important din viața mea.

Am avut șansa să fiu cititorul cărților prodaniene ieșite calde de sub teac și ucenicul ce a pus în pagină ultimele sale lucrări. Pentru David Prodan *"iubitul cititor"* era o varietate a lui *Homo sapiens*, cu însușiri diferențiate - *Homo lector*. Omul cititor nu era un personaj amorf, ci omul treaz și cu atitudine. Lui i se adresează testamentar. *"Să nu piardă nicicând sentimentul istoriei. Să nu-și piardă nicicând istoria"*.

Ați citit cartea Supplex-ului, cartea istoriei națiunii române? S-o faceți, degrabă și cu luare aminte, că ne întreabă la scadență, istoria. Citiți *Răscoala lui Horea*, o capodoperă istorică și literară. Priviți volumele masive (șapte la număr) închinat țărânimii și iobăgiei din Transilvania, din secolul XVI până în secolul al XIX-lea (1848) și veți afla singuri, iubiți cititori, cheia acestei monumentale opere istorice - munca tăcută de benedictin, fără zgomot, mondenităti. Onestă și responsabilă.

Ce detesta mai mult între minusurile omului: minciuna, obrăznicia, megalomania, imposura, pseudo-știința. *"Putregai omenesc"*, zicea. Ridicula laudăroșenia și iubirea de sine, zâmbind viclean *"cum de pot unii să poarte pene de păun, tot timpul. Și în somn. Să vrei să fii, tot timpul, pasăre paradis!"*. Râdea într-un fel amărât de lene, de *"traitul pe vătrai"*, de cel ce nimerea la lucru la asfințitul soarelui ori la sfârșitul de săptămână. Atunci îl auzcai *"Stai pârinte, nu toca, că amu-ncep a lucra"*.

Nu suporta vorbăria goală, flecăreala, inflația adjectivală, de nici un fel. Detesta omul plângăcios, milog. Știindu-te în vreun necaz, te asculta, apoi roștea scurt: *"Văd că nu te plângi, asta-i bine. Lucru ui destul, stai pe scaun și fă-!l"*

Să nu-ți plângi de milă, mai bine de invidia confrăților. E semn că te iau în seamă".

Celor ce-și asumau poveri istorice peste puterile lor, le diagnostica betesugul, *"musca la arat"*. Iar metehnei academice de a se întinde *"atotștiutor"* și *"competent"* în toate, îi potrivea o metaforă zoologică masculină, *"ierbivorul"*. Paște tot în jur fără milă. *"Ierbivorul ăsta ca liceist, mi-l închipui tot timpul cu mâna sus"*.

Spiritul său sagace, urzicător, ironic la adresa slăbiciunilor omenești, nu era justițiar sau răutăcios, cât un corect necesar. Scrisul său critic n-are nimic de-a face cu defăimarea, cu vanitățile istorice. El rămâne punctual pe ade-văr, pe valoare, pe etica muncii.

David Prodan rămâne un model al culturii românești, un mit al muncii, o adevărată *"fântână a darurilor"* pentru posteritate. Spiritul istoric ne veghează, e cu noi. *"Nu vă temeți de istorie - ne spune - voi făuriți civilizația materială și spirituală. Voi sunteți autorii muncii creatoare. Poporul român e de o capacitate cum nu ne închipuim!"*.

Centenarul nașterii istoricului David Prodan (1902-1992)

PRODAN, David - n. 13 martie 1902 în satul Cioara (azi Săliștea), jud. Alba - m. 11 iunie 1992, Cluj-Napoca. Istoric, profesor universitar la Facultatea de Istorie, Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj, cercetător științific, arhivist, bibliotecar. Membru corespondent (1948) și membru titular al Academiei Române (1955). Membru onorific al Asociației Americane de Istorie (1986) în scaunul lui Ferdinand Braudel, distincție deținută și de Leopold von Ranke, Benedetto Croce, Winston Churchill ș.a. Doctor în istorie cu teza *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda* (1938) sub conducerea prof. Silviu Dragomir.

Istoric medievist de prestigiu internațional, a scris opere fundamentale pentru istoriografia românească, cu o metodă novatoare și un stil original. Temele cercetate, consacrate formării națiunii române, iobăgiei din Transilvania ș.a., s-au sprijinit pe un fundament documentar și arhivistice monumental, cules din arhivele românești ale Vienei și Budapestei.

Opera (selectiv)

Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea. Vol. I-III, București, 1967-1968

Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea. Vol. I-II. București, 1987.

Problema iobăgiei în Transilvania 1700-1848. București, 1989.

Urbariile Țării Făgărașului. Vol. I-II. București, 1970-1976.

Răscola lui Horea. Vol. I-II, București, 1979; ed. a-II-a revizuită, 1984.

Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea. Sibiu, 1944, retipărită în *Din istoria Transilvaniei. Studii și evocări.* București, 1991

Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române. Cluj, 1948, București, 1984.

Transilvania și iar Transilvania. Considerații istorice, București, 1992.

Despre activitatea istorică a lui David Prodan. Ecouri din presă extrase de Sidonia Puiu. Vol. I-VII, 1966.1992, Cluj-Napoca, Arhivele Naționale.

Note

1. Prin 1947, profesorul scrisese un studiu despre satul iobănesc de munte, *Toplița la 1785*, Cluj, 1947, p. 13, după descripția urbarială cu același nume.

2. PRODAN, D., *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române.* Ediție nouă cu adăugiri și pre-

cizări. București, Ed. Științifică și enciclopedică, 1984, 517 pagini plus ilustrații.

3. PUIU, SIDONIA. *Cartea Supplex-ului în rezervele patrimoniului național cultural.* Biblioteca și cercetarea (Cluj), XVI, 1992, 5 p.

Abstract

I met the historian David Prodan

It is known that the historian David Prodan always claimed himself as "archivist" and "librarian". The apparent modesty of these professions has nothing in common with their real value. Some of the librarians helped the historian in "building" his work, in the difficulty of the daily labour. His 13.000 written pages passed at least three times through the typewriter.

Since 1975, the Academician took part in our daily life, at the Academy Library, in the new building. His silent presence, solitary in the workroom full of "papers" and documents gave the feeling of the harmony of the cohabitation of the field with the neighbourhood mountain... Beyond the rigours of the historical creation and of the responsibility as opposed to the formation of the young historians, D. Prodan - "the daily man" missed the people.

For David Prodan, the reason of critics is vital within a culture. It cleans the place, kills the weeds and the parasitical embers. It ensures the health of this culture. The critical act identifies the values, assures their vitality by the formulation of judgements of values, with professional authority and ethical conduct.

After December 1989, he was very concerned and suffered establishing the political equivocal of "our new liberty", a certain weakness of the national cohesion in the name of democracy and of the human rights - as he saw until 1992.

I had the chance to be the reader of the newly published books of David Prodan. For him the reader has a variety of *Homo sapiens*, with different features - *Homo lector*. The reader was not an amorphous character, but the rational one and with attitude. David Prodan addresses him: "Never waiste the feeling of the history. Never waiste the history".

David Prodan remains a pattern of the Romanian culture, a myth of the work, a real "well of the gifts" for the posterity. The historical spirit is watching us, is with us. "Don't be afraid of history - he says - you build the material and spiritual civilisation. You are the authors of the creative work. The Romanian people have an ability that we cannot imagine".

Sidonia Puiu

David Prodan

F. Prodan, Sidonia Puiu, David Prodan